

8. Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою інтелектуальної власності України та Національним центром інтелектуальної власності Грузії Сакпатенті: Міжнародний документ від 23.09.2014. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/268_120.
9. Модельний закон про охорону прав на наукові відкриття: Міжнародний документ від 07.04.2010. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_m98.
10. Осипов М.Ю. Правовое регулирование как динамическая система. Право и политика. 2006. № 11. С. 56–57.
11. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.
12. Соловйов В.М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України. Університетські наукові записки. 2007. № 3 (23). С. 27–33.
13. Угода про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав: Міжнародний документ від 24.09.1993. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_045/print.
14. Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності: Міжнародний документ від 28.05.2002. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/999_003/print.
15. Угода про співробітництво у сфері інтелектуальної власності між Кабінетом Міністрів України і Урядом Китайської Народної Республіки: Міжнародний документ від 18.11.2002. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156_001/print1175511658137986.
16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

КУРЗОВА В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
соціально-гуманітарних
та загальновійськових дисциплін
(Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету
«Одеська морська академія»)

СИТНІЧЕНКО О. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін
(Київський національний
торгівельно-економічний університет)

УДК 342.9

ЩОДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ СИСТЕМИ БІОБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття є науковим дослідженням адміністративно-правового статусу Мінприроди України у сфері забезпечення біобезпеки. Згідно з поставленою метою розкрито сутність змісту правового статусу Мінприроди України в межах параметрів екологічної складової частини системи біобезпеки, з'ясовано обсяг

його функціональних повноважень, прав та обов'язків та проаналізовано взаємовідносини цього Міністерства з іншими органами публічної адміністрації у процесі формування і реалізації екологічної складової частини національної політики біобезпеки. На підставі проведеного дослідження надано пропозиції щодо удосконалення напрямів діяльності Мінприроди України з урахуванням національних інтересів біобезпеки і потреб суспільства у контексті інтеграції проблем здоров'я людини, демографічного розвитку населення та біобезпечності довкілля.

Ключові слова: *Мінприроди України, компетенція, повноваження, функція, біобезпека, екологічна складова частина, здоров'я, навколишнє природне середовище.*

Статья является научным исследованием административно правового статуса Минприроды Украины в сфере обеспечения биобезопасности. В соответствии с поставленной целью раскрыта сущность содержания правового статуса Минприроды Украины в пределах параметров экологической составляющей системы биобезопасности, выяснено объем его функциональных полномочий, прав и обязанностей и проанализированы взаимоотношения этого Министерства с другими органами публичной администрации в процессе формирования и реализации экологической составляющей национальной политики биобезопасности. На основании проведенного исследования даны предложения по совершенствованию направлений деятельности Минприроды Украины с учетом национальных интересов биобезопасности и потребностей общества в контексте интеграции проблем здоровья человека, демографического развития населения и биобезопасности окружающей среды.

Ключевые слова: *Минприроды Украины, компетенция, полномочия, функция, биобезопасность, экологическая составляющая, здоровье, окружающая природная среда.*

The article is a scientific study of the legal status of the Ministry of natural resources of Ukraine in the field of biosafety. In accordance with the set goal, the essence of the content of the legal status of the Ministry of natural resources of Ukraine within the parameters of the environmental component of the biosafety system is revealed, the volume of its functional powers, rights and duties is clarified and the relationship of this Ministry with other bodies of public administration in the process of formation and implementation of the environmental component of the national biosafety policy is analyzed. On the basis of the conducted research the proposals on improving the activities of the Ministry of natural resources of Ukraine taking into account the national interests of biosafety and the needs of society in the context of the integration of human health, demographic development and biosafety of the environment.

Key words: *Ministry of natural resources of Ukraine, competence, powers, functions, biosafety, environmental component, health, environment.*

Вступ. Сучасний стан глобальної біобезпеки свідчить, що людство зупинилося біля зворотного пункту своєї історії. Надалі погіршення стану біобезпеки ще більше поглиблює сучасні екологічні, медико-соціальні, демографічні, економічні та інші кризи, що віддзеркалюють тенденцію світового розвитку. Це ставить перед усім людством фундаментальне завдання: зберегти людську цивілізацію у боротьбі з глобальною експансією біозагроз і біонебезпек. За цих обставин важливою умовою збереження людської цивілізації є забезпечення біобезпечного для життя і здоров'я людини навколишнього природного середовища (далі –

НПС), адже людина не може бути здоровою у «хворому» НПС, а також збереження природних біотичних багатств для майбутніх поколінь як матеріальної і духовної основи життя та діяльності людини і необхідної умови гармонійного, демографічного і культурного розвитку людства.

Для України, як і для будь-якої іншої держави, забезпечення біобезпеки (далі – ЗББ) також є одним із найважливіших завдань. Тим паче, що сучасний стан екологічної складової частини біобезпеки в Україні характеризується різким погіршенням епідемічної, епізоотичної і фітосанітарної ситуації на місцевому (об'єктному), регіональному і національному рівнях, у т. ч. транскордонному вимірі, що створює реальні загрози життю, здоров'ю і діяльності населення, соціально-економічному розвитку та національній безпеці України.

Конституція України від 28 червня 1996 р. [1] декларує низку екологічних прав громадян, серед яких, зокрема, згадується і право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50). Виходячи зі змісту положень Основного Закону, держава гарантує екологічну безпеку, підтримання екологічної рівноваги на території України і збереження генофонду українського народу (ст. 16) та відповідає перед людиною за свою діяльність (ст. 3). Забезпечення екологічної безпеки є обов'язком держави (ст. 16). Однак сьогодні склалася така ситуація, що держава не забезпечує ефективну протидію біозагрозам і біонебезпекам населенню і довкіллю.

Основний тягар забезпечення екологічної складової частини біобезпеки покладається на органи державної влади, де вельми важливу роль відіграє Міністерство екології та природних ресурсів України (далі – Мінприроди), відповідальне за формування і забезпечення реалізації державної екологічної політики у цілому і біобезпеки (в межах своїх повноважень) зокрема. Зазначене актуалізує необхідність аналізу змістовної сутності правового статусу Мінприроди України з метою визначення параметрів його діяльності у сфері ЗББ та надання конструктивних пропозицій щодо удосконалення державного управління в екологічному секторі біобезпеки, з урахуванням національних інтересів і потреб суспільства у контексті інтеграційної єдності проблем збереження здоров'я людини, стабільного і гармонійного демографічного розвитку населення та забезпечення і підтримання біобезпечної стану довкілля.

Нині накопичено значну кількість нормативно-правового матеріалу, що характеризує практичну діяльність Мінприроди України як у цілому, так і у в сфері ЗББ. Однак у вітчизняній правовій науці цей матеріал належним чином не аналізувався і системно не вивчався. Провідні вчені фахівці адміністративного і екологічного права В.Б. Авер'янов, П.В. Бабич, Л.О. Бондар, А.І. Берлач, В.О. Владимиров, А.В. Дуда, В.Л. Зьолка, А.Б. Качинський, В.І. Книш, Л.П. Коваленко, В.І. Курило, О.В. Мельник, М.М. Романяк, К.А. Рябець, О.А. Улютіна, Ю.С. Шемшученко, Х.П. Ярмачі та ін. досліджували лише окремі аспекти функціональної діяльності Мінприроди України. Проте комплексне дослідження правового статусу центрального органу виконавчої влади з охорони довкілля у сфері забезпечення біобезпеки не проводилося.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз адміністративно-правового статусу Мінприроди України у сфері забезпечення екологічної складової частини біобезпеки, визначення параметрів його діяльності, обсягу повноважень, а також взаємовідносини цього Міністерства з іншими органами публічної адміністрації у вирішенні покладених на нього завдань у частині ЗББ.

Результати дослідження. Мінприроди України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює комплексне управління та регулювання в галузі охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки. Повноваження та компетенцію цього Міністерства визначено у «Положенні про Міністерство екології та природних ресурсів України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 32 [2]. Більш детально повноваження Мінприроди України конкретизуються низкою законодавчих актів екологічної спрямованості, серед яких важливе значення мають закони України «Про охорону навколишнього природного

середовища» від 25 червня 1991 р. [3], «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31 травня 2007 р. [4], «Про охорону атмосферного повітря» в ред. від 21 червня 2001 р. [5], «Про рослинний світ» від 09 квітня 1999 р. [6], «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. [7], «Про відходи» від 05 березня 1998 р. [8] та ін.

Одним із ключових повноважень Мінприроди України є забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері біобезпеки і генетичної безпеки. Але не у цілому, а лише у межах його компетенції – повноважень, передбачених законом. Слід зважати на той факт, що сфера компетенції Мінприроди України в частині ЗББ не обмежується лише проблемою поводження з ГМО. До кола компетенційних повноважень цього Міністерства входить також забезпечення формування і реалізації державної політики, а також формування державної політики щодо здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог чинного законодавства в інших сферах, де за певних умов формуються або можуть сформуватися біозагрози і біонебезпеки. Узагальнюючий аналіз вище наведених нормативних актів дає підстави визначити такі сфери, на які поширюється компетенція Мінприроди України в частині екологічного складника державної політики біобезпеки.

Насамперед, це сфера охорони і захисту природного біорозмаїття, що включає, по-перше, питання *забезпечення генетичної біобезпеки і біозахисту* природного біотичного середовища від негативного мута-патогенного впливу ГМО, що несе потенційний ризик небажаних генних і хромосомних мутацій серед популяцій природних живих організмів і, як наслідок, збіднення їх розмаїття, з урахуванням потенційного ризику шкідливого мута-патогенного впливу ГМО на фізичну структуру людського організму, що може спричинити виникнення численних спадкових і генетично-детермінованих захворювань серед популяції людей.

Оскільки питання генетичної біобезпеки природного біорозмаїття не можна розглядати окремо від питання безпеки біотехнологічної діяльності, зауважимо, що до повноважень Мінприроди України належить формування державної політики у сфері державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про дотримання вимог біобезпеки і генетичної безпеки щодо об'єктів природного біотичного середовища під час поводження (створення, дослідження та практичного використання) ГМО у відкритій системі.

У зазначеній сфері до основних повноважень Мінприроди України, відповідно до покладених на нього завдань, належить забезпечення нормативно-правового регулювання, зокрема: розробка і затвердження критеріїв оцінки ризику потенційного впливу ГМО на НПС [9] та встановлення переліку земель, на яких застосовується обмеження щодо вирощування ГМ-сортів рослин. Однак слід відзначити, що перелік таких земель досі не затверджено.

Крім того, важливе значення для забезпечення генетичної природної біобезпеки біорозмаїття має забезпечення Мінприроди України нормативно-правового регулювання щодо: ведення державного обліку і кадастрів об'єктів тваринного і рослинного світу; реєстрації та утримання диких тварин, вилучених із природного середовища; ведення Червоної та Зеленої книг України тощо.

Реалізуючи свої повноваження у цій сфері, Мінприроди України здійснює дозвільну діяльність: видає, анулює і переоформлює дозволи на проведення державних апробацій (випробувань) та вивільнення ГМО у відкритій системі; на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні ГМО; забезпечує проведення процедури надання попередньої обґрунтованої згоди щодо можливості транскордонного переміщення ГМО, призначених для умисного введення в НПС відповідно до вимог Картахенського протоколу про біобезпеку [10].

Крім того, згідно з ч. 3 ст. 14 Закону України «Про державну систему біобезпеки...» від 31 травня 2007 р. [4], на Мінприроди України покладено функції щодо державної реєстрації засобів захисту рослин, отриманих із використанням ГМО. Однак ситуація з даного питання є складною, оскільки досі в Україні не затверджено ні порядку проведення державної апробації (випробування) засобів захисту рослин, отриманих із використанням ГМО, ні

порядку їх державної реєстрації. А тому, з урахуванням недосконалості правового регулювання відповідних суспільних відносин, використання на території країни засобів захисту рослин, отриманих із застосуванням ГМО, загалом є неможливим. До того ж, слід звернути увагу на те, що повноваження Мінприроди України у сфері ЗББ у поводженні з ГМО, визначені у Положенні про це Міністерство [2], або значно розширені порівняно з Законом України «Про державну систему біобезпеки» від 31 травня 2007 р. [4], або взагалі не збігаються, що надалі може спричинити непорозуміння в процесі державного регулювання відносин у цій сфері. Тому для уникнення будь-яких непорозумінь необхідно привести у відповідність зазначені нормативні акти.

До організаційних повноважень Мінприроди України в цій сфері належить сприяння залученню інвестицій у сферу генетичної безпеки та біобезпеки, державне замовлення науково-дослідних робіт, організація і планування наукової діяльності, сприяння створенню і впровадженню сучасних біотехнологій та ін.

З проблемою забезпечення генетичної біобезпеки природного біорозмаїття тісно перетинається питання неконтрольованої інтродукції та акліматизації чужорідних для флори і фауни України живих організмів. З метою запобігання негативним процесам, що можуть бути спричинені інвазіями чужорідних організмів внаслідок їх інтродукції й акліматизації, Мінприроди України видає, анулює і переоформлює дозволи на: переселення (інтродукцію) тварин у нові місця перебування та акліматизацію нових для фауни України видів диких тварин; на інтродукцію з моря зразків видів дикої фауни і флори (сертифікати); на транскордонне переміщення об'єктів рослинного та тваринного світу (дозволів та сертифікатів), відповідно до вимог Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення [11].

Не можна оминати також проблему схрещування живих організмів, що також має тісний зв'язок із забезпеченням генетичної безпеки природної біоти. З цього питання до повноважень Мінприроди України належить видача, анулювання і переоформлення дозволів на проведення заходів щодо схрещування диких тварин.

У контексті розгляду даного питання слід наголосити на тому, що сьогодні поза увагою Мінприроди України залишається питання поводження з нано(біо)матеріалами та іншими продуктами біотехнологій, відходами їхньої переробки, виробництва, частками розпаду тощо, потенціал довготривалого непередбачуваного впливу яких на фізичну структуру живих організмів і людське здоров'я, майже зовсім не вивчений, не оцінено ступінь небезпеки технологій їхнього знешкодження і знищення тощо, але вже достовірно відомо те, що нано(-біо)частинки можуть спричиняти різноманітні патологічні процеси і зміни в організмі, серед яких одним із основних (якщо не головним) є ушкодження ДНК, які викликають серйозні легеневі ушкодження, тромбоз кровоносних судин і чисельні неврологічні порушення (аутизм, епілепсію, хвороби Альцгеймера і Паркінсона та ін.). Нано(біо)частинки не розчиняються у повітрі та водних середовищах, що створює додаткові ризики для живих організмів і здоров'я людини [19]. Проте нормативно-правова база, що регулює цю сферу, практично відсутня. З огляду на зазначені обставини, а також враховуючи інтенсивне впровадження нано-технологій в Україні у різних галузях господарської діяльності, видається надзвичайно важливою і необхідною розробка, за безпосередньої участі Мінприроди України, спеціального закону, який регулював би використання нано-технологій та безпеку нано-матеріалів і встановлював пріоритет безпеки людини та НПС під час здійснення цієї діяльності.

По-друге, це питання *забезпечення епідемічної безпеки* біоти від негативного впливу НБФ – бактеріальних, вірусних, паразитарних біопатогенних агентів (далі – БПА) природного походження або хвороботворних ГМ-мікроорганізмів штучного (біо-технологічного) походження, що можуть спричинити поширення інфекційних хвороб тварин (епізоотії), хвороб та шкідників рослин (епіфітотії), з урахуванням ризику для здоров'я людини. З цього питання слід зауважити, що наявність на території України природних осередків (резервуарів) широкого спектру небезпечних і особливо-небезпечних БПА (чуми, сибірської виразки, туляремії, лептоспірозу та ін.), у т. ч. відсутніх або обмежено-поширених, які можуть здійс-

нювати опосередкований вплив через природне середовище і харчові продукти тваринного і рослинного походження на здоров'я людини та які здатні завдати шкоди сільськогосподарським (далі – с/г) тваринам і рослинам, несе ризик поширення масових спалахів інфекційних захворювань серед людей (епідемії), тварин (епізоотії) та рослин (епіфітотії).

Оскільки санітарно-епідемічне благополуччя і рівень інфекційного захворювання населення, ветеринарно-санітарне благополуччя с/г тварин і фітосанітарне благополуччя с/г рослин перебувають у прямій залежності від епідемічного стану довкілля, то в зазначеній сфері Мінприроди України співпрацює з Міністерством охорони здоров'я України (далі – МОЗ) – з питань відповідності епідемічного стану довкілля вимогам санітарно-епідемічного благополуччя населення, а з питань епізоотичного і фітосанітарного стану довкілля, з урахуванням ризиків для здоров'я людини – з Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспожислужба). Безпосередньо до повноважень Мінприроди України у цій сфері належить забезпечення нормативно-правового регулювання щодо: регулювання заходів, необхідних для скорочення чисельності тварин у разі виникнення або загрози виникнення епізоотії; затвердження переліків диких рослин видів рослин, поширення і чисельність яких підлягають регулюванню.

Наступна сфера – сфера *охорони і захисту об'єктів природної техносфери* (атмосферного повітря, ґрунтів, поверхневих і підземних вод, морського середовища) від природного або випадкового чи навмисного антропогенного біозабруднення: а) епідемічного – БПА, у т. ч. хвороботворними ГМ-мікроорганізмами; б) генетичного (мута-патогенного) біозабруднення ГМ-макроорганізмами (ГМО), з урахуванням потенційного ризику для здоров'я людини.

У цій сфері до повноважень Мінприроди України належить:

– забезпечення нормативно-правового регулювання: 1) у сфері охорони атмосферного повітря – з питань визначення переліків біологічних факторів забруднення, а також критеріїв визначення стаціонарних джерел забруднення, для яких розробляються нормативи гранично допустимого рівня (далі – ГДР) впливу біологічних факторів на стан атмосферного повітря; 2) у сфері охорони водних ресурсів – з питань встановлення лімітів скиду забруднюючих речовин у водні об'єкти; порядку розроблення та затвердження нормативів гранично допустимого скиду (далі – ГДС) забруднюючих речовин у водні об'єкти та переліку забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується; розроблення та затвердження критеріїв оцінки забруднення підземних водних об'єктів; встановлення критеріїв визначення екстремально-високого рівня забруднення вод;

– здійснення дозвільної діяльності: видача, анулювання та переоформлення дозволів на викиди забруднюючих біоречовин в атмосферне повітря [5];

– нормування – розроблення і введення у дію єдиних для всієї території України нормативів ГДР і ГДК шкідливого впливу НБФ на стан довкілля, яке базується на науково обґрунтованих оцінках співвідношення між рівнями фактичного і гранично допустимого біозабруднення НПС і характеризується як критичне навантаження на НПС. Для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших окремих районів Мінприроди України може встановлювати більш суворі нормативи (ст. 20-1, п. «г» ст. 33) [3];

– ведення державного обліку будь-яких видів і розмірів шкідливих біологічних впливів на НПС, у т. ч. що викидаються в атмосферне повітря (ст. 24) [3]; об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, зокрема об'єктів епідемічного ризику (підвищеної небезпеки і потенційно небезпечних об'єктів).

Крім того, до повноважень Мінприроди України входить організація моніторингу НПС та забезпечення функціонування загальнодержавної інформаційно-аналітичної системи моніторингу НПС. Важливою складовою частиною моніторингу НПС є біо-моніторинг НПС, що включає генетичний і епідемічний види біо-моніторингу НПС. Мінприроди України визначає реєстри складових частин мережі спостережень системи моніторингу НПС; розробляє методики його проведення, зокрема суб'єктами господарювання, діяльність яких

призводить або може призвести до погіршення стану НПС; визначає екологічні показники для оцінки стану НПС та методичні вказівки щодо їх застосування тощо.

В інтеграції із проблемою біозабруднення НПС слід розглядати питання поводження з небезпечними відходами і речовинами, які, згідно з чинним законодавством, мають такі біологічні властивості, що створюють або можуть створити значну небезпеку для здоров'я людини і біотичного середовища (тварин, рослин). У зазначеній сфері на Мінприроди України покладено функції компетентного органу виконавчої влади, який забезпечує виконання положень Базельської конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням [12]. Реалізуючи свої повноваження у сфері поводження з біонебезпечними відходами і речовинами, Мінприроди України:

– забезпечує нормативно-правове регулювання щодо: а) ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами; ведення реєстрів місць видалення відходів та об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів; ведення паспорта відходу, зокрема розробка форми паспортів відходів та інструкції щодо їх ведення та затвердження їх за погодженням з МОЗ України [13]; контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням; ведення переліку небезпечних властивостей відходів та його затвердження за погодженням з Держпродспоживслужбою України [14] тощо; б) екологічної безпеки під час перевезення небезпечних вантажів, зокрема інфекційних речовин, віднесених до класу 6.2, та ліквідації наслідків аварій, що відбуваються під час їх перевезення [15];

– здійснює дозвільну діяльність: видає, анулює та переоформлює дозволи на транскордонне переміщення небезпечних відходів; погоджує місця розміщення небезпечних об'єктів поводження з відходами; здійснює ліцензування господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами.

У визначених сферах Мінприроди України виконує й інші функції, що в межах його повноважень, визначених законом, так чи інакше торкаються проблеми біобезпеки. Зокрема, для забезпечення законних прав та інтересів громадян на біобезпеку важливе значення має реалізація Мінприроди України функції інформування, що полягає в інформуванні громадськості про стан довкілля, про формування та реалізацію державної політики біобезпеки, а також у підготовці і поданні на розгляд Верховній Раді України щорічної Національної доповіді про стан НПС в Україні. Однак Національні доповіді про стан НПС видаються Мінприроди України нерегулярно, часто з запізненням на рік, а то й на декілька років.

Не менш важливе значення для ефективного і дієвого ЗББ має забезпечення Мінприроди України нормативно-правового регулювання організації і здійснення державного нагляду (контролю) з питань: додержання суб'єктами господарювання ліцензійних умов щодо діяльності з поводження з небезпечними відходами; переміщення (перевезення), експорту (реекспорту), імпорту об'єктів тваринного світу; захисту лісів, зокрема від шкідників і хвороб; мисливського впорядкування; екологічного контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон та на митній території України; оцінки впливу на НПС у транскордонному контексті; розрахунків розмірів екологічної шкоди; проведення перевірок оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення природоохоронного законодавства; затвердження положення про громадський контроль у сфері охорони НПС. Реалізуючи свої контрольні повноваження, Мінприроди України організовує та здійснює контроль за виконанням виданих ним наказів.

У межах визначених законом повноважень у частині ЗББ, Мінприроди України забезпечує виконання екологічного законодавства, стратегічних, програмно-планових документів (державних і регіональних екологічних програм); укладає міжнародні договори України і забезпечує організацію виконання взятих Україною за ними зобов'язань; бере участь у здійсненні заходів щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС; забезпечує міжнародне співробітництво, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду тощо.

Виходячи з аналізу вище зазначених нормативно-правових актів, Мінприроди України, відповідно до свого статусу і в межах своєї компетенції, має достатньо широкий обсяг

повноважень у сфері забезпечення екологічної складової частини біобезпеки. Відповідно до покладених на нього завдань, Мінприроди України реалізує нормотворчі, організаційно-розпорядчі, запобіжно-контрольні та інші повноваження шляхом здійснення дозвільної діяльності, функцій обліку, реєстрації і паспортизації, нормування і лімітування, організації і проведення моніторингу НПС, екологічної експертизи, оцінки впливу на НПС, інформування, планування і програмування тощо.

У процесі виконання своїх завдань із питань ЗББ Мінприроди взаємодіє з іншими органами державної влади. В першу чергу, це Державна екологічна інспекція України (далі – Держекоінспекція) [16], основним завданням якої є реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони НПС, у т. ч. щодо охорони природних ресурсів від негативного впливу НБФ та охорони і захисту природної техносфери від біозабруднення [17].

Крім того, реалізуючи свої повноваження у сфері ЗББ, Мінприроди України взаємодіє з:

1) Міністерством аграрної політики та продовольства України (далі – Мінагрополітики) та Держпродспоживслужбою України в частині забезпечення: ветеринарно-санітарного благополуччя, епізоотичної та фітосанітарної безпеки; генетичної і епідемічної біобезпеки с/г тварин і рослин, а також харчових продуктів рослинного та тваринного походження тощо. Завдання Мінприроди України в сфері формування і забезпечення реалізації державної політики у галузі поводження та обігу ГМО у відкритій системі мають за мету забезпечення генетичної і епідемічної біобезпеки саме природного біотичного середовища. Водночас завдання Мінагрополітики України і Держпродспоживслужби України з цих питань стосується виключно с/г тварин і рослин, але з урахуванням ризику для природного біорозмаїття тварин і рослин.

2) МОЗ України в частині забезпечення: епідемічної біобезпеки природного біотичного середовища і генетичної біобезпеки у поводженні з ГМО. Зокрема, спільно з МОЗ України: погоджує методики для кожного виду ГМО, що затверджуються Мінагрополітики України; розробляє критерії оцінки ризику потенційного впливу ГМО на природне біотичне середовище; проводить державну екологічну і санітарно-епідемічну експертизу щодо епідемічної і генетичної біобезпеки ГМО; з метою попередження поширення ІЗ, запобігання епідеміям, пандеміям, забезпечує проведення епідемічного моніторингу спостереження і вивчення епідемічного стану НПС, заходів із розвідки, виявлення і ліквідації природно-вогневищевих осередків інфекційних захворювань; бере участь у дозвільній діяльності з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням, з питань ветеринарно-санітарної безпеки, запобігання поширенню зоонозів (хвороб, спільних для людей і тварин).

3) Міністерством освіти і науки України в частині поводження з ГМО: установлює порядок утилізації, знищення та знешкодження облікового матеріалу ГМО, одержаного під час випробувань, непридатних або заборонених до використання ГМО (п. 27) [18].

4) Міністерством внутрішніх справ України в частині виявлення правопорушень законодавства про біобезпеку. Зокрема, має право в установленому порядку передавати правоохоронним органам матеріали про виявлені правопорушення у цій сфері.

5) Державною службою України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) в частині запобігання та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій (далі – НЕС) природно-епідемічного і біотехногенного характеру: аналізує і здійснює прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, державної екологічної експертизи, а також державного біо-моніторингу НПС. У межах своєї компетенції Мінприроди України бере участь у плануванні та здійсненні заходів із запобігання виникненню НЕС і реагування на них.

6) Державною службою статистики України в частині отримання статистичних даних, необхідних для виконання покладених на Мінприроди України завдань із питань ЗББ, а також надання органам статистики відповідної інформації з питань біобезпеки.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз нормативної і науково-довідкової літератури дає підстави визнати Мінприроди України органом міжвідомчого галузевого екологічного управління у сфері ЗББ. Відповідно до свого статусу і в межах своєї компетенції, Мінприроди України має достатньо широкий обсяг повноважень у сфері забезпечення екологічної складової частини біобезпеки. Однак, на наше бачення, компетенція Мінприроди України не охоплює повною мірою весь спектр даної проблеми ані в частині забезпечення генетичної й епідемічної безпеки і біозахисту природного біорозмаїття від негативного впливу НБФ, ані в частині захисту від біозабруднення об'єктів природної техносфери (біо-еко-систем), що зумовлено вадами чинного законодавства, наявними у ньому прогалинами та суперечностями, нечіткістю формулювань, а також відставанням від науково-біотехнологічного прогресу. Проте біотичне середовище – це чи не найважливіша складова частина «екологічного суверенітету» держави. Саме тому пріоритетним напрямом діяльності Мінприроди України має бути формування і забезпечення реалізації екологічної складової частини державної політики біобезпеки і біозахисту, що обов'язково має включати такі питання, як: забезпечення епідемічної і генетичної біобезпеки та біозахисту природного біорозмаїття від негативного мута-патогенного, бактеріального, вірусного, паразитарного та ін. впливу НБФ, а також питання захисту середовища його існування (природних водойм, ґрунтів, атмосферного повітря) від епідемічного і генетичного біозабруднення БПА, небезпечними біовідходами і біоречовинами, ГМО, нано(біо)матеріалами та іншими продуктами біотехнологій, відходами їхньої переробки, виробництва, частками розпаду тощо, з урахуванням ризиків для здоров'я людини. Наявність і ефективна реалізація дієвої політики біобезпеки і, насамперед, її екологічної складової частини, спрямованої на збереження природних біотичних багатств для майбутніх поколінь, з урахуванням потреб суспільства в існуванні у біобезпечному для життя, здоров'я та діяльності людини НПС, сприятливому для гармонійного і стабільного демографічного розвитку української нації, буде запорукою того, що за помилки, зроблені сьогодні, не доведеться розплатуватися дорогою ціною завтра.

Водночас орієнтований на ресурси орган не може бути здатним повною мірою забезпечити біобезпеку держави, суспільства і людини. Адже цілком очевидно, що екологічна складова частина біобезпеки потребує постійного та комплексного державного піклування і, передусім, на інституційному рівні. Тому не менш важливе значення має удосконалення і розширення співробітництва Мінприроди України в інтеграції з іншими органами виконавчої влади спеціальної галузевої компетенції, діяльність яких певною мірою пов'язана із ЗББ в інших сферах відносин і передусім із МОЗ України та Держпродспоживслужбою України і ДСНС України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Положення про Міністерство екології і природних ресурсів України: постановою КМУ України від 21 січня 2015 р. № 32. Офіційний вісник України. 2015. № 10. С. 14. Ст. 266.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
4. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2007 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 35. Ст. 484.
5. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 р. в ред. від 21 червня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 252.
6. Про рослинний світ: Закон України від 09 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 198.
7. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 14. Ст. 97.

8. Про відходи: Закон України від 05 березня 1998 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36–37. Ст. 242.

9. Критерії оцінки ризику потенційного впливу генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище: наказ Мінприроди України від 07 лютого 2011 р. № 36. Офіційний вісник України. 2011. № 17. С. 52. Ст. 722.

10. Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття: Закон України Про приєднання... від 12 вересня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 44. Ст. 320.

11. Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Вашингтоні, Колумбія, 03 березня 1973 р. випр. в Бонні 22 червня 1979 р.: Закон України Про приєднання... від 14 травня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 28. Ст. 232.

12. Базельська конвенція про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням: Закон України Про приєднання... від 01 липня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 34. Ст. 284.

13. Порядок ведення державного обліку та паспортизації відходів: постанова КМУ від 01 листопада 1999 р. № 2034. Офіційний вісник України. 1999. № 44. С. 68.

14. Перелік небезпечних властивостей та інструкції щодо контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням: наказ Мінприроди України від 16 жовтня 2000 р. № 165. Офіційний вісник України. 2000. № 45. С. 234. Ст. 1955.

15. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 06 квітня 2000 р. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 28. Ст. 222.

16. Порядок взаємодії Мінприроди України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України: наказ Мінприроди України від 10 жовтня 2011 р. № 380. Офіційний вісник України. 2011. № 88. С. 104. Ст. 3212.

17. Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова КМУ від 19 квітня 2017 р. № 275. Офіційний вісник України. 2017. № 36. С. 73. Ст. 1131.

18. Положення про Міністерство освіти і науки України: постанова КМУ від 16 жовтня 2014 р. № 630. Офіційний вісник України. 2014. № 95. С. 17. Ст. 2729.

19. Чекман І.С., Сердюк А.М., Кундієв Ю.І., Трахтенберг І.М., Каплінський С.П., Бабій В.Ф. Нанотоксикологія: напрямки досліджень довкілля та здоров'я. 2009. № 1 (48). URL: nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Environment/2009/01-1.pdf.

